

İNKLÜZİVLİK MÜASİR TƏHSİL SİSTEMİNİN TƏRKİB HİSSƏSİ KİMİ

Səkinəxanım Akif qızı Xasıyeva

ADPU Şamaxı filialı

sekinexasiyeva90@gmail.com

Xülasə

Təhsil hər bir millətin rifahını, inkişafını təmin edən vasitələrdən biridir. Sistemli qurulmuş təhsil dövlətin gələcək perspektivlərini müəyyən edən vacib prioritetlərdəndir. Təhsil sistemində aparılan bütün islahatlar inkişafyönlü, milli və bəşəri dəyərlərə istinad edərək həyata keçirilməlidir. Belə islahatlardan biri də İnküziv təhsil sahəsində atılan dayanıqlı addımlardır. Cəmiyyətin hər bir üzvü, o cümlədən müəllimlər fərqliliyi qəbul etməli, müxtəlifliyə hörmətlə yanaşmalıdır. Müxtəlif qavrama səviyyəsi olan, müxtəlif maraq və ehtiyacları olan siniflərdə fiziki və psixososial mühiti təşkil olunmas prosesinde fəal və yaradıcı şəkildə çıxış etməlidir.

Açar sözlər: İnküziv təhsil, inkişaf, tədris, inteqrasiya, təhsil siyasəti.

Summary

Education is one of the tools that ensure the well-being and development of every nation. Systematic education is one of the important priorities that determine the future perspectives of the state. All reforms in the education system should be implemented with reference to development-oriented, national and human values. One of such reforms is sustainable steps taken in the field of inclusive education. Every member of society, including teachers, should accept differences and respect diversity. He should act actively and creatively in the process of organizing the physical and psycho-social environment in classes with different levels of understanding and different interests and needs.

Key words: Inclusive education, development, teaching, integration, education policy.

Hər bir dövlət təhsilin inkişafında mühüm irəliləyişlər əldə etmək, həyatın bütün sahələrində

inkişafa nail olmaq üçün təhsil siyasətini düzgün qurmalı, innovativ, yaradıcı düşüncəni hərəkətə gətirən, milli və bəşəri dəyərləri özündə ehtiva edən, dünya təhsil mühitinə çıxışı olan, integrativ sistem yaratmalıdır. Bu məqsədlə davamlı olaraq mütərəqqi yerli və beynəlxalq pedaqoji yanaşmaların, müasir tədris metodlarının araşdırılması, müəllimlərin səriştəsinin artırılması diqqət mərkəzində saxlanılmalıdır.

Inklüziv təhsil ümumi təhsilin tərkib hissəsinə çevrilməlidir. İstənilən təhsil müəssisəsi müxtəlif fiziki, əqli imkanlı uşaqların, valideyn himayəsindən məhrum olan və çətin həyat şəraitində olan bu və ya digər səbəblərdən təhsildən yayıman uşaqların uğurla sosiallaşmasını, təhsil ehtiyaclarının ödənilməsi baxımından hamı üçün əlçatan olmasını təmin etməlidir. Həmçinin təhsildən sonrakı mərhələdə düzgün peşə seçimi və əmək bazarının tələbinə cavab verən, uğurlu kadrların hazırlanmasının, inklüziv mühitin yaradılmasının təminatçısı olmalıdır.

Inklüziv təhsilin inkişafı dünyanın bir çox ölkələrinin təhsil siyasətinin əsas prioritetlərindəndir və təhsil sisteminin beynəlxalq prinsip və standartlara uyğunlaşdırılması məqsədini daşıyır. Bu gün bizim ölkəmizdə də inklüziv təhsil getdikcə genişlənir, inkişaf edir. Əminliklə qeyd etmək olar ki, Respublikamızda inklüziv təhsilin inkişafı istiqamətində məqsədyönlü addımlar atılmış və bir sıra işlər hal-hazırda da davam etdirilməkdədir. Bunlara “Xüsusi qayğıya ehtiyacı olan (sağlamlıq imkanları məhdud) uşaqların təhsilinin təşkili ilə əlaqədar 2005-2009-cu illər üçün İnkişaf Proqramı”-nı çərçivəsində inklüziv təhsilin təşkili ilə bağlı 3 pilot layihənin icrası, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası, “2018–2024-cü illərdə Azərbaycan Respublikasında əlilliyi olan şəxslər üçün inklüziv təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı”-nın qəbul olunması, “Regional İnkişaf” İctimai Birliyinin (RİİB) icra etdiyi “Müəllimlərin inklüziv təhsil sahəsində bacarıqlarının artırılması” layihəsi çərçivəsində həyata keçirilən “İnklüziv təhsil: reallıqlar, çağırışlar və perspektivlər” mövzusunda onlayn beynəlxalq elmi konfransın keçirilməsi, paytaxt və regionlarda 30-a yaxın məktəblərdə inklüziv siniflərin fəaliyyət göstərməsi, pedaqoji kadrlara dəstək məqsədilə bir çox metodik vəsaitlərin hazırlanması, maarifləndirmə işinin dövlət səviyyəsində həyata keçirilməsi və s bu kimi fəaliyyətləri aid etmək olar.

Bu gün isə inklüziv təhsilin qarşısında qoyulan vəzifələri həyata keçirmək üçün yeni pedaqoji texnologiyalardan, innovativ metodlardan, dünya təcrübəsindən geniş istifadə edilməlidir. Təlim metodikasına uyğun olaraq inklüziv təhsil təhsilənlərə yönələn hər hansı formada ayrı-seçkiliyə yol verməməli, müxtəlif (fiziki, psixi, sosial, irqi, cinsi, mədəni-etnik) səbəblərdən təhsildən kənar qalan şəxslərə təhsil almaq, hər kəs üçün keyfiyyətli təhsilə çıxışı təmin etmək, uğur qazanmaq imkanı verməli, gələcək peşə hazırlığı üçün sərhəd tanımayan sağlam-psixoloji mühit yaratmalıdır.

Inklüziv təhsilin bütün maraqlı tərəflərin əməkdaşlığı çərçivəsində uğurla həyata keçirilməsinə baxmayaraq, qeyd olunan innovasiyaları, yeni yanaşmaları, müasir, səmərəli təlim metodlarını praktik cəhətdən sinif otağına daşıyan, təlim prosesinə gətirən müəllimdir. Müəllimin yaradıcı fəaliyyəti, tədqiqatçılıq qabiliyyətləri, səriştəliliyi və peşəkarlığı onun fəaliyyət göstərdiyi işində yeniliklərdən istifadə etməyi və özünün də innovativ fəaliyyəti bu işin daha uğurlu təminatına səbəb olur.

Tarixin bütün dövrlərində cəmiyyətin maariflənməsində, intellektual səviyyəsinin yüksəlməsində əsas aparıcı qütbü müəllimlər təşkil edib və əsas yük müəllimlərin cəyinlərinə düşüb. Məhz bu səbəbdən də müasir tələblərə cavab vermək üçün hər bir müəllim inklüziv təhsilin mahiyyətini daha dəqiq anlamalı, onun prinsiplərini, əhatə dairəsini düzgün mənimsəməli və bu sahədə araşdırmalar aparmalı, daim öz üzərində işləməlidir.

Ümumiyyətlə, inklüziv təhsili haqqında müxtəlif mənbələrdə bir-birindən fərqlənən, lakin mahiyyət etibarı ilə bir-birinə yaxın olan bir çox təriflərə rast gəlmək olar. Onların birində qeyd olunur: “İnklüziv təhsil əlilliyi olan və olmayan, zəngin və yoxsul uşaqların, eləcə də cinsi, etnik, dini və mədəni statusundan asılı olmayaraq bütün uşaqların öz icmaları daxilində onların potensialını aşkara çıxara bilən məktəblərdə təhsil almasıdır”.

Digər bir mənbədə isə qeyd olunur: “İnklüziv təhsil dedikdə digər uşaqlar üçün də əlçatan və onların da bəhrələnməyinə şərait yaratmaqla müxtəlif əqli və fiziki imkanlı uşaqların (həm xüsusi istedadlı, həm də əlilliyi olan) məktəb və tədrisin bütün aspektlərinə tam şəkildə cəlb edilməsi nəzərdə tutulur. Buraya müxtəlifliyi layiqincə qiymətləndirməklə həqiqətən bütün uşaqların ehtiyaclarına uyğunlaşa bilən “adi” məktəb və sinif otaqları daxildir.

Təbii ki, bu cür inklüziv təhsilin mahiyyətini özündə əks etdirən təriflərin sayını artırmaqla olar. Lakin

mövcud problemlər bununla da yekunlaşmır. İnküziv təhsil çox mürəkkəb bir məfhumdur. İnküziv təhsilin tətbiqinin elə bir modeli yoxdur ki, bütün məktəblərdə eyni formada, eyni qayda və prosedurlarla uğurlu şəkildə həyata keçirilsin. Çünki hər bir məktəb icması və orada mövcud olan maneələr fərqlidir. Hər bir pedaqoq inküzivyanın əsl fəlsəfəsini dərk etməlidir. Bu təhsilin prinsiplərinə əsas istinad nöqtəsi olaraq yanaşaraq sinif otağına daxil olmalıdır.

Qeyd olunan prinsiplərə nələr daxildir?

- 1) İnsanın dəyəri onun bacarıqları, imkanları və nailiyyətləri ilə ölçülmür;
- 2) Hər bir insan hiss etmək, duymaq və düşünmək qabiliyyətinə malikdir;
- 3) Hər bir insan ünsiyyət hüququna malikdir;
- 4) Bütün insanların bir-birinə ehtiyacı vardır;
- 5) Əsl təhsil yalnız real qarşılıqlı münasibətlər zəminində həyata keçirilə bilər;
- 6) Bütün insanlar öz həmyaşıdlarının köməyinə, dəstək və dostluğuna ehtiyac duyur;
- 7) Bütün təhsil alanların nailiyyətlərinin inkişafı onların bacarmadıqları ilə deyil, bacardıqları ilə ölçülür.
- 8) Bütün uşaqlara bilik, bacarıq və müsbət vərdislər aşılanmalıdır.
- 9) Uşaqların müxtəlifliyi həyatın bütün sahələrini inkişaf etdirir və zənginləşdirir.
- 10) Uşaqların həqiqi təhsili yalnız real münasibətlərin kontekstində mövcuddur.

Bəs bu nəzəri biliklərə malik olan müəllim onları neçə bacarığa çevirməlidir? Müəllimlərin yeni konsepsiyanı başa düşməsi və sinif otağında tətbiq edə bilməsi üçün onlara zaman, həmçinin praktik təcrübələrin içərisində olmaq lazımdır. Bu proses isə davamlı, fasiləsiz və əməkdaşlıq şəraitində effektiv nəticələr verir.

Ümumiyyətlə öyrənmə davamlı, sosial, aktiv və eyni zamanda mürəkkəb bir fəaliyyətdir. Onu təcrübədən keçirmədikdə proses tamamlanmamış qalır. Xüsusən də, inküziv təhsilin tətbiqi nəzərdə tutularsa. Müəllimlər dəstək gördükdə, əməkdaşlıq etdikdə, öz sinif otaqlarında yeni yanaşmaları sınaqdan keçirdikdə daha uğurlu olurlar. Bu kimi hallar müəllimlərin fəaliyyətinin səmərəliliyinin artmasına və şagirdlərin təlim nəticələrinin yüksəlməsinə gətirib çıxarır.

Müəllimlər əldə etdiyi biliyi tətbiq etdikdə yaxşı öyrənir, müsbət nəticələr əldə edirlər. Ənənəvi müəllimlə müqayisə etdikdə müşahidə edilir ki, onların inkişaf prosesində öyrənmə cəhdləri çox zaman passiv və nəzəri xarakter daşıyırdı. İnküziv siniflərə cəlb olunan müəllimlər isə yeni konsepsiya və təcrübələrlə geniş şəkildə işləməyi və əsas anlayışların, prinsiplərin real vəziyyətlərdə tətbiqini həyata keçirməklə, reflektiv, yaradıcı, innovativ, əməkdaşlığa meyilli müəllim olmalıdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat:

1. Axundova Ü., İsmayılova, M. (2011) Uşaq inkişafı metodikası. 578 s.
2. İnküziv müəllimlərin profili. Xüsusi təhsilin inkişafı üzrə Avropa Agentliyi, 2019, 50 s.
3. İnküziv təhsil: Valideynlər üçün bələdçi. RİİB, 2020, 44 s.
4. Loreman, T. & J Deppeler, J. & Harvey, D. (2020) inküziv təhsil. 310 s.
5. Loreman, T. & J Deppeler, J. (2021) "Working towards full inclusion in education" in Access: The National Issues Journal for People with a Disability səh 5-8.
6. UNESCO. (2019) İnküziv və öyrənmə üçün əlverişli sinifdə pozitiv nizam-intizam. (Müxtəlifliyin dəstəklənməsi: İnküziv və öyrənmə üçün əlverişli mühitin yaradılması üzrə vəsait. Xüsusi kitabça 1 . 122 s.
7. UNESCO. (2020) Çoxuşaqlı siniflərdə tədris üçün məsləhətlər. (Müxtəlifliyin dəstəklənməsi: İnküziv və öyrənmə üçün əlverişli mühitin yaradılması üzrə vəsait. Xüsusi kitabça 2. 66 s.
8. UNESCO. (2019) İnküziv siniflərdə əlilliyi olan uşaqların təhsili. (Müxtəlifliyin dəstəklənməsi: İnküziv və öyrənmə üçün əlverişli mühitin yaradılması üzrə vəsait. Xüsusi kitabça 3. 114 s.